

Impact Factor 6.261

ISSN- 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOW ASSOCIATION'S

# RESEARCH JOURNEY

UGC Approved Multidisciplinary international E-research journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

Chief Editor  
Dr. Dhanraj T. Dhangar  
Assist. Prof. (Marathi)  
MGV'S Arts & Commerce college,  
Yeola, Dist. Nashik (M.s.) India

Prof. Tejesh Beldar, Nashikroad (English)  
Dr. Gajanan Wankhede, Kirwat (Hindi)  
Mr. Bharali Sonawane - Nile, Bhusawal (Marathi)  
Dr. Rajay Pawar, Goa (Konkani)  
Dr. Munaf Shaikh, Jalgaon (Urdu)



Visit to - [www.researchjourney.net](http://www.researchjourney.net)

SWATIDHAN PUBLICATION

Scanned by CamScanner

	<b>RESEARCH JOURNEY</b> International Multidisciplinary E-Research Journal	ISSN- 2348-7143
	Impact Factor - (IJR) - 6.261, (IJF) - 8.482, (IJM) - 8.676 Special Issue - 130 (B)	April 2019

Impact Factor – 6.261      ISSN – 2348-7143  
INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

*Tejash Beldar*  
B.S.

## RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International Research Journal  
PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

April 2019      Special Issue - 130 (B)

**Chief Editor -**

Dr. Dhanraj T. Dhangar,  
Assist. Prof. (Marathi)  
MGV'S Arts & Commerce College,  
Yeola, Dist - Nashik (M.S.) INDIA

**Executive Editor of This Issue**

Prof. Tejesh Beldar, Nashikroad (English)  
Dr. Gajanan Wankhede, Kinwat (Hindi)  
Mrs. Bharati Sonwane- Nila, Bhusawal (Marathi)  
Dr. Rajay Pawar, Goa (Konkani)



- प्रा.डॉ.बाजीराव मणिकराव पाटील
11. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे नैसर्गिक कार्य 58  
श्री.डॉ.सुदर्शन व्यंकटराव सोनवणे
  12. "साहित्य में वैश्वीकरण की प्रासंगिकता" (विशेष संकल्प - ममता कालोव्यास दीड उभयवास) 60  
प्रा.डॉ.जाधव के.के.
  13. स्वच्छ भारत अभियान प्रभाव एवं कठिनाईयाँ 62  
श्रीमती टीना जोशी
  14. सेंट्रिय शेतीची अपरिहार्यता 69  
प्रा. बी. एस. जोगदंड
  15. धारकर पद्म प्रराण्यातील उदाजीराव पद्मसाहेब कार्य 72  
प्रा.डॉ.सुनिल रजपूत
  16. पंडित जवाहरलाल नेहरू यांचे आत्मिष्ठावादी धोरण आणि पंचशील तत्वे 74  
डॉ. संतोष बाबुराव कु-डे
  17. दक्षिण स्त्री और दोहरा अभिशाप 76  
डॉ. मोहनन वी टी वी
  18. सामाजिक संशोधन आणि अर्थतंत्रज्ञान संशोधन पद्धती एक अभ्यास 79  
डॉ. सुरेश भा. डाके
  19. 'दशावतारचरितम्' के महाकाव्यत्व में आचार्य हेमचंद्र का पाम्पित्य' 82  
महेश दत्त शर्मा
  20. मौलाना अबुल कलाम आझाद यांचे राष्ट्रवादासंबंधी विचार 88  
पठाण अब्दुल गफ्फार जहंगीर
  21. विरला और मुजिबोध का हिन्दी काव्य पर प्रभाव 88  
डॉ. इराणकीकर शोभा नारायणराव
  22. महाकवी अश्रुपीथ लिखित महाकव्यातील सांख्यिक विचार 91  
श्रीमती. मुदलियार शकुन्तला रामन
  23. डॉ. रमलपुते माधुरी सुनील
  24. मौलाना अबुल कलाम आझाद यांचे राष्ट्रवादासंबंधी विचार 94  
पठाण अब्दुल गफ्फार जहंगीर
  25. गृह काळातील सामाजिक व आर्थिक जीवन : एक अभ्यास 96  
प्रा. डॉ. पाटील विनायक उष्यकराव



### संश्लेषण शैलीची अपरिहार्यता

डा. बी. एस. जोगदंड

अर्थशास्त्र विभाग, र.म. अहमद महाविद्यालय, गैवरसई, जि.बीड

स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर देशाची अन्न-धान्याची वाढती मागणी आणि अन्न धान्याच्या बाबतीत स्वयंपूर्णता प्राप्त करण्याच्या दृष्टीने मोठ्या प्रमाणावर प्रयत्न करण्यात आले. पहिल्या सोपना काळाची कृषी क्षेत्रात प्राथमिकता देण्यात आली. भारतामध्ये १९६० च्या दशका पासून शेती मध्ये उत्पादनता वाढवण्यासाठी मोठ्या प्रमाणावर प्रयत्न करण्यात आले. १९६६ मध्ये देशामध्ये हरित क्रांती घडून आली. ही हरित क्रांती देशाच्या अन्न-धान्याची स्वयंपूर्णतेच्या दृष्टीने महत्वाची ठरली. याद्वारे लोकसंख्येच्या दृष्टीने धान्याची वाढती मागणी पूर्ण करण्यासाठी हरितक्रांती महत्वाची ठरली. या काळाची मध्ये कृषी क्षेत्रात मोठ्या प्रमाणावर बदल करण्यात आले. कृषी मध्ये रसायनीक खते, किटकनाशके, तणनाशके व सुधारित व संकरित उच्च उत्पादन देणारी बी-बीजाने यांचा मोठ्या प्रमाणावर वापर करण्यात आला.

हरित क्रांतीमुळे देश स्वयंपूर्ण झाला. असे असले तरी त्याचे काईट परिणाम समोर आले आहेत. १९६६ पासून कृषी क्षेत्रामध्ये मोठ्या प्रमाणावर रासायनिक खते, किटकनाशके, तणनाशके यांचा मागणी प्रचंड प्रमाणात वाढली आहे. पीका वरील रोग लवकरात लवकर कमी करण्यासाठी मोठ्या प्रमाणावर किटकनाशकांचा वापर वाढला आहे. यांचा परिणाम केवळ पीकांवरच नव्हे तर मानवी आरोग्यावरही होताना तिरगुल येत आहेत. भारताच्या बाबतीत आपण विचार केलातर भारतामध्ये राज्य विहाय या धातक पदार्थांचा वापर किती प्रमाणात केला जातो हे आपणात पुढील तक्त्यावरून लक्षात येईल.

Consumption of Chemical Pesticides in Various state During 2010-11 To 2016-17. (M.T. Techgrade)

राज्य	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	15-16	16-17
आंध्रप्रदेश	8869	9289	2803	4253	4050	2713	1884
बिहार	675	655	687	765	787	831	840
छत्तीसगढ	570	600	812	1016	1589	1625	1495
गोवा	9	8	9	9	12	48	22
गुजरात	2600	2190	1210	2330	1730	1980	1713
हरियाणा	4060	4050	4030	4080	4070	N.A	4050
हिमाचल प्रदेश	328	310	325	344	379	450	341
जम्मू काश्मिर	1818	1711	1789	1723	1921	2251	2188
झारखंड	84	151	151	430	650	493	441
कर्नाटक	1858	1412	1615	1735	1793	1434	1279
केरळ	657	807	712	1276	910	1123	1070
मध्यप्रदेश	633	850	846	987	696	732	694
पंजाब	8317	6723	6618	10969	8663	11665	13496
राजस्थान	5730	5625	5730	5723	5689	5743	5843
तामिळनाडू	3623	2802	2559	2736	2694	2475	1252
उत्तरप्रदेश	2361	1968	1766	2142	2096	2096	2000
उत्तराखंड	8460	8839	9057	10164	9736	10457	10142
प.बंगाल	3515	3670	3465	3190	3060	3712	2624

Source - State/UTs Zonal conferences on Inputs and plant protection)

Ministry of Agricultural and farmers Welfare

वरील आकडेवारी वरून स्पष्ट लक्षात येते की, भारतामध्ये रासायनिक पदार्थांचा वापर अन्याय स्वरूपात शेतीमध्ये केला जात आहे. या रासायनिक पदार्थांमध्ये एकूण लागवडीखालील जमीनीपैकी तब्बल ४२% जमीन प्रदुशीत झाल्याचे २०११ मध्ये अन्न आणि कृषी संघटनेने स्पष्ट केले आहे. तसेच महाराष्ट्रातीलही एकूण लागवडीखालील क्षेत्रा पैकी १.३ लाख हेक्टर क्षेत्र हे प्रदुशीत असून त्यांचे प्रमाण दिवसेंदिवस वाढत आहे.



रासायनिक पदार्थांच्या अतिनेत्रीवापरामुळे जमीनीचे नुकसान तर होतच आहे, परंतु त्यासोबतच मानवच्या आरोग्यास व जीविताराही त्यापासून धोखा निर्माण झालेला आहे. विविध राज्यांमध्ये झालेल्या अभ्यासातून व अनुभवतातून हे स्पष्ट होते. उदा. पंजाब या राज्यामध्ये रासायनिक खते, फिटकनाशके यांच्या वापरतातून संपन्नता तर आलीच परंतु त्याच बरोबर विदारक अनुभव देखील आले आहेत. पंजाबमध्ये रोपवड जिल्ह्यामध्ये काही उत्पन्नाच्या रकतामध्ये तणनाशकाचे अंश आढळून आले आहे. त्याच बरोबर सिंगूर जिल्ह्यात असे दिसून आले आहे की कापसाच्या पीकांवर फवारलेली जंतुनाशके जमीनीत उतरून ती जमीनीतील पाणीसाठ्यात मिसळता आहेत. त्यामुळे तेथील लोकानमध्ये कर्क रोगाचे प्रमाण वाढत घालले आहे.

सन २००३ साली माजीपाला आणि फळे यांच्यामध्ये खते आणि फिटकनाशके यांचे प्रमाण शोधण्यासाठी दिल्ली मधील सेंटर फॉर सायन्स अँड इन्व्हायरमेंट या संस्थेने असा अहवाल दिला की, दिल्ली मध्ये नोंदवण्याच्या फळे व माजीपाला यांच्यामध्ये मानवी आरोग्यास हानिकारक आहे.

याची याची दुसरी बाजू अशी आहे की शेतातील फळांवर फिटकनाशके फवारणी करते वेळेस विषबाधा होण्याचे, प्रसंगी मुल्य ओढावण्यासाठी प्राकर वाढीस लागते आहेत. महाराष्ट्रातील वयतमाळ जिल्हा हा शेतकरी आत्महत्या प्रसन्न जिल्हा म्हणून ओळखला जातो परंतु त्याची दुसरी ओळख म्हणजे फवारणी करताना मरणान्ना मजुरांचा, शेतकऱ्यांच्या जिल्हा अशी अतिकडील काळात झाली आहे. ऑक्टोबर २०१७ मध्ये वयतमाळ जिल्ह्यात फवारणी दरम्यान ११ जणांचा तर एकूण विदर्भात २४ जणांचा मृत्यू झाला आहे.

शरीर अनुभवावरून असे स्पष्ट होते की, शरीर आधुनिक पध्दतीचा वापर करताना रासायनिक खते, फिटकनाशके, संचोदके इ. रासायनिक घटकंवर भरदिला गेल्याने एकतर जमीनीची सुपीकता कमी होत घालली आहे. त्या सोबतच पर्यावरणाचा न्हास होत आहे. जैवविविधता घेण्यास येत आहे. त्या सोबतच विषयुक्त अन्नाचे प्रमाण अहारात वाढल्याने मानवाच्या मानसीक व शारीरिक आरोग्यास हानी पोहचत आहे. त्यामुळे अशा परिस्थितीमध्ये सेंद्रिय शेतीची आवश्यकता प्रकर्षाने जाणवते.

सुरक्षित आणि पोषक अन्न गीळणे प्रत्येक मानवाचा अधिकार आहे. याची जाणीव अतिकडील काळात पाहता, शेतकऱ्यांना आणि सरकार यांना होत असल्याने दिसून येत आहे. याच जाणिवेतून सेंद्रिय शेतीचा विकास होताना दिसून येतो. या सोबतच सेंद्रिय शेतीची आवश्यकता अशाप्रमाणे महत्त्वाचे कारण म्हणजे अर्थिक कारण होय. घाटकांच्या सेंद्रिय अन्न-धान्यास वाढता प्रतिसाद आणि वाढती मागणी आरोग्य विषयक जागृती सेंद्रिय शेतीस सोब्याचे दिवस निर्माण होत आहेत. पर्यावरण पुरक व आर्थिक बाबीने परवडणारी पध्दती म्हणून शेतकरी या पध्दतीकडे वळताना दिसून येतात याचा अर्थ असा पळे की परंपरागत पध्दतीने करण्यात येणारी शेती म्हणजे सेंद्रिय नव्हे.

जागतिक आरोग्य संघटना आणि जागतिक अन्न व शेती संघटना यांच्या जोडकट अंतीनेअरीयस कीमतान या संस्थेने सेंद्रिय शेतीची व्याख्या "सेंद्रिय शेती म्हणजे अशी उत्पादन पध्दती जी कुत्रिभरित्या वेगवेगळ्या पदार्थांचे मिश्रण करून केलेली, खते फिटकनाशके वाढीचे नियमन करणाऱ्या औषधांचा तसेच जगापरांच्या खाद्यात औषधांचा वापर करत नाही असा शेतीची पध्दती होय." म्हणजेच केवळ पीकांची उत्पादकता वाढवणे यापुरती हि संकल्पना मर्यादित नाही, तर ज्यामुळे तात्पत विकारासारोवरच मानवजातीला याचा लाभ मीळणार आहे.

भारतातील सिक्किम या छोटेकसा राज्याने सेंद्रिय शेतीचा आदर्श सर्वांसमोर ठेवला आहे आणि जानेवारी २०१६ साली भारतातील १००% सेंद्रिय शेती करणारे पहिले राज्य म्हणून मान्यता मीळवली आहे. सिक्किमचा आदर्श घेऊन भारतातील अनेक राज्यांनी सेंद्रिय शेतीकरण्याकडे पाठघाल सुरू केली. अनेकदा संस्थेच्या अहवालातनुसार २०१३-१४ पर्यंत विविध राज्यांमध्ये पुढील प्रमाणे क्षेत्र सेंद्रिय शेती घाली जाणले गेले.

State wise farm area under organic certification during 2013-14

राज्याचे नाव	सेंद्रियक्षेत्र (हेक्टर)
आंध्रप्रदेश	12325.03
आसाम	2828.26
छत्तीसगढ	4113.25
गोवा	12853.94
गुजरात	46863.89



हरियाणा	3835.78
हिमाचल प्रदेश	4686.05
जम्मू - कश्मिर	10035.58
कर्नाटक	30716.21
केरल	15020.23
मध्य - प्रदेश	232887.36
महाराष्ट्र	85536.66

Source - APEDA (2013-2014)

संघीय अन्न-धान्य, माजरीपाला या विषयी एाहकांमध्ये वाढलेली जागृकता आणि रासायनिक पीकापेक्षा संघीय पिकांना योग्यपणे अधिकाचा दर या कारणांमुळे संघीय शेतीचे क्षेत्र वाढत चालले आहे. हे पुढील माहितीपरून अधिक स्पष्ट होते.

अ.क्र	राज्य	2014-15	2015-16	2016-17
1	मध्यप्रदेश	397546.62	461774.72	464859.43
2	महाराष्ट्र	134524.27	198352.28	224007.52
3	राजस्थान	107523.24	155020.27	151609.91
4	आंध्रप्रदेश	92190.1	9589698	81533.83
5	कर्नाटक	81089.09	93963.34	52473.16

Source - Rajya sabha session - 243 Unstarred question No. 2280 - Data Provided by the accredited Certification Bodies under NPOP on Trancent.

रासायनिक पदार्थांमुळे होणारे दुष्परिणाम आणि संघीय पिकांचा पोषकता तसेच शेताकन्नांवर पडणार आर्थिक भार कमी होत असल्याने संघीय शेतीकडे कल वाढल्याचे दिसून येते आहे. संघीय शेती प्रमाणीकरण करणाऱ्या जगभरात फेडरेशन संस्था कार्यरत आहे. त्याची मानकणे ही प्रत्येक देशांनी ठरवलेली आहे. प्रमुख देशातील प्रमाणीकरण यंत्रणांचा संस्था पुढील प्रमाणे सांगता येतील.

1. युनायटेड युनिव्हर्सिटी :- इंटरनॅशनल फुडरेशन ऑफ ऑर्गेनिक एग्रीकल्चर फुडनेट (Fo).
  2. युनायटेड किंग्डम:- यु.के. एग्रीकल्चर ऑफ ऑर्गेनिक फुड स्टॅण्डर्ड (UKROFS)
  3. यु.एस.ए. :- नॅशनल ऑर्गेनिक प्रोड्यूस (Nop)
  4. जपान :- जापनीज एग्रीकल्चर स्टॅण्डर्ड (JAS)
  5. ऑस्ट्रेलिया:- ऑस्ट्रेलिया व्हायटगोल्डन एण्ड इन्फोर्शन सॉल्यूशन (AOIS)
  6. भारत:- नॅशनल प्रोड्यूस फॉर ऑर्गेनिक प्रोड्यूसन (NPOP)
- अणि महाराष्ट्र राज्यात, महाराष्ट्र ऑर्गेनिक फार्मिंग फेडरेशन (Moff) ही संस्था प्रमाणापत्र देण्याचे व इतर कामे करते.

संदर्भ:-

1. Ministry of chemical and fertilizers.
2. Fertilizer Association of India
3. Wikipedia,
4. National project on organic farming Annual Report - 2013
5. FIBL AMI organic Data Network survey 2015.
6. BBC News - 9 oct 2017
7. Ministry of Agricultural and farmer welfare.